

Cuid 1 — Réamhrá

Cúlra leis na Cuntais Leithreasa

Soláthraíonn Dáil Éireann airgid do ghnáthsheirbhísí na ranna agus na n-oifigí Rialtais, idir chaipiteal agus neamh-chaipiteal, trí

- mheastacháin chaiteachais a fhaomhadh do na seirbhísí sin i rith gach bliana
- éifeacht reachtúil a thabhairt do na meastacháin in Acht Leithreasa bliantúil.

Foráiltear don chaiteachas faoi shraith vótaí, le ceann amháin nó níos mó ag clúdach feidhmeanna gach roinne nó oifige. Gairmtear raon feidhme ar an gcéad chuid den mheastachán do gach vóta. Soláthraíonn sé sin imlíne ar na seirbhísí atá le maoiniú. Ionchorpraítear raon feidhme gach vóta san Acht Leithreasa bliantúil agus léiríonn sé mar sin na críocha ar údaraigh Dáil Éireann cistí ina leith.

Ag deireadh gach bliana airgeadais, ceanglaítear ar gach roinn nó oifig cuntas, ar a dtugtar an **cuntas leithreasa**, a ullmhú do gach seirbhís vótáilte a riarann sí. Is é an ceanglas reachtúil atá ann go soláthrófar leis an gcuntas leithreasa mionsonraí ar thoradh na bliana i gcoinne an mhéid a sholáthair Dáil Éireann, bunaithe ar mhéideanna airgid thirim focaíochtaí agus fáltas. Taispeántar toradh na bliana roimhe sin chun críche comparáide freisin.

I dteannta an fhaisnéis airgeadais reachtúil a sholáthar ar bhonn cuntasafóchta airgid, leagann gach cuntas leithreasa amach roinnt faisnéise bunaithe ar fhabhruithe i nótaí a ghabhann leis an gcuntas.

- Taispeánann Nóta 1 **ráiteas costais oibriúcháin** lena dtugtar faisnéis ar chostas na seirbhíse don bhliain.
- Taispeánann Nóta 2 **ráiteas ar staid airgeadais**, le nótaí míniúcháin ghaolmhara, lena dtugtar faisnéis ar an staid airgeadais i leith na seirbhíse ag deireadh na bliana. Áirítear ann faisnéis ar ghealltanais chaiteachais agus ar staid iarbhair na seirbhíse vótáilte *vis-à-vis* an Státchiste ag deireadh na bliana i.e. an glandliteanas don Státchiste, nó an tsuim dhlite ón Státchiste.
- Soláthraíonn nótaí eile a ghabhann leis an gcuntas faisnéis chaighdeánach ar: caiteachas de réir an chláir agus an fho-mhírchinn (Nóta 3), fáltas (Nóta 4), agus líon foirne agus pá (Nóta 5). Cuirtear faisnéis faoi aon nithe ábhartha eile i láthair i Nóta 6 (cuntais ilghnéitheacha agus chiste).
- Áirítear aguisín le go leor vótaí rannacha lena liostaítear na comhlachtaí Stáit a fheidhmíonn faoi scáth na roinne ábhartha, agus lena soláthraítear faisnéis faoi thráthúlacht na tuairisceoireachta airgeadais ag na comhlachtaí sin.

Cuntasacht agus Socruithe Iniúchta

Dualgais na nOifigeach Cuntasaíochta i ndáil leis na Cuntais Leithreasa

Is é an tOifigeach Cuntasaíochta an duine – ceannaire ar roinn nó ar oifig Rialtais de ghnáth a bhíonn i gceist – ar shann an tAire Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe an dualgas air/uirthi leis an gcuntas leithreasa bliantúil a ullmhú do gach Vóta faoina c(h)úram de réir Alt 22 den *‘Exchequer and Audit Departments Act’*, 1866. De réir dlí, caithfear na cuntais a chur faoi bhráid an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste faoi 31 Márta i ndiaidh dheireadh na bliana cuntais. Caithfidh na cuntais leithreasa cloí le riachtanais *Nósanna Imeachta Airgeadais Phoiblí* de chuid na Roinne Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, agus le horduithe eile de chuid an Aire Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe.

Bíonn Oifigigh Chuntasaíochta freagrach as cistí poiblí agus maoin atá faoina rialú a chosaint, as éifeachtúlacht agus tíos an riaracháin ina ranna/oifigí agus as rialacht agus oiriúnacht gach idirbheart dá dtaifeadtar sna cuntais leithreasa.

Ceanglaítear ar Oifigeach Cuntasaíochta ráiteas a ullmhú ar rialú airgeadais inmheánach le cur i láthair in éineacht leis an gcuntas leithreasa. Mínítear leis sin na príomhchodanna den chreat rialaithe, agus nochtar leis aon laigeachtaí ábhartha a sonraíodh i bhfeidhmiú na rialuithe agus na céimeanna atá á nglacadh chun aghaidh a thabhairt ar na laigeachtaí sin.

Dualgais an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste

Forálann Airteagal 33 de Bhunreacht na hÉireann Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste a cheapadh chun gach eisíocaíocht a rialú ar son an Stáit agus chun iniúchadh a dhéanamh ar gach cuntas airgid arna riaradh ag nó faoi údarás an Oireachtais. Forálann Alt 3 d’Acht an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste (Leasú) 1993 an bonn reachtúil don Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste na cuntais leithreasa, arna n-ullmhú ag Oifigigh Cuntasaíochta, a iniúchadh.

Déanann an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste a iniúchtaí ar na cuntais leithreasa de réir na gCaihteán Idirnáisiúnta um Iniúcháireacht (*ISAanna*) faoi mar a fhógraíonn an Eagraíocht Idirnáisiúnta Uasfhoras Iniúcháireachta iad. Agus an t-iniúchadh á dhéanamh, is é a chuspóir dearbhú réasúnach a fháil faoi cibé acu an bhfuil an cuntas saor ó mhíráiteas ábhartha. Ardleibhéal dearbhaithe is ea dearbhú réasúnach, ach ní ráthaíocht é go mbraithfear míráiteas ábhartha i gcónaí i gcás gurb ann dó le hiniúchadh a dhéantar de réir na *ISAanna*. Féadfaidh míráitis teacht chun cinn de bharr calaoise nó earráide agus meastar gurb ábhartha iad más ea go bhféadfaí a bheith ag súil leis le réasún, ina n-aonar nó san iomlán, go bhféadfaíis tionchar a imirt ar chinntí eacnamaíocha a ghlacann úsáideoirí ar bhonn an chuntais leithreasa.

Mar chuid d’iniúchadh de réir na *ISAanna*, cleachtann an tArd-Reachtaire Ciste agus Cuntas breithiúnas gairmiúil agus coinníonn a sceipteachas gairmiúil i rith an phróisis. Agus sin á dhéanamh,

- sonraíonn agus measann sé rioscaí an mhírítis ábhartha a bhaineann leis an gcuntas leithreasa cibé acu de bharr calaoise nó earráide iad;¹ dearann agus feidhmíonn sé nósanna imeachta iniúcháireachta a fhreagraíonn do na rioscaí sin; agus faigheann fianaise iniúcháireachta ar leor agus cuí í chun bunús a sholáthar i gcomhair a thuairime
- faigheann sé tuiscint ar rialú inmheánach is ábhartha don iniúchadh chun nósanna imeachta iniúcháireachta a dhearadh ar cuí sna cúinsí iad, ach ní chun tuairim a chur in iúl faoi éifeachtacht na rialuithe inmheánacha
- measann sé cibé acu ar comhlíonadh forálacha cuntasaíochta na *Nósanna Imeachta Airgeadais Phoiblí* de chuid na Roinne Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe
- bíonn sé i mbun cumarsáide leis an Oifigeach Cuntasaíochta maidir le, i measc nithe eile, scóip agus uainiú pleanáilte an iniúchta chomh maith le torthaí suntasacha de bharr an iniúchta, lena n-áirítear aon easnamh suntasach i rialú inmheánach a shonraítear i rith an iniúchta.

¹ Is airde an riosca nach mbraithfear míráiteas ábhartha de thoradh calaoise ná an riosca de thoradh earráide, toisc go bhféadfaidh claonpháirtíocht, brionnú, neamhghníomhartha d’aon turas, bréagléirithe, nó sárú rialaithe inmheánaigh a bheith i gceist le calaois.

Ar chríochnú an iniúchta, bíonn sé d'oibleagáid ar an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste deimhniú a cheangal le gach cuntas, ag cur in iúl, ina thuairim féin, cibé acu an gcuireann an cuntas na fáiltais agus an caiteachas a bhaineann leis an vóta i láthair mar is ceart nó nach gcuireann, agus chun tagairt d'aon chás ábhartha:

- inar theip ar roinn nó ar oifig caiteachas a taifeadadh sa chuntas a fheidhmiú chun na gcríoch a bhí beartaithe ag an Oireachtais i gcomhair na leithreasaí a rinne an tOireachtas, nó
- nach gcloíonn idirbhearta a taifeadadh sa chuntas leis an údarás faoina bhfuil siad in ainm a bheith déanta.

Ag tuairisciú faoin ráiteas ar rialú airgeadais inmheánach

Le tuairim an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste maidir leis an gcuntas leithreasa, ní chlúdaítear ráiteas an Oifigigh Cuntasaíochta ar rialú airgeadais inmheánach, agus ní chuireann sé aon chineál dearbhaithe faoin gconclúid in iúl ina leith sin.

I dtaca le hiniúchadh an chuntais leithreasa, ceanglaítear ar an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste faoi na *ISA*anna an ráiteas ar rialú airgeadais inmheánach a léamh agus, le linn dó sin a dhéanamh, a mheas cibé acu an bhfuil an fhaisnéis atá laistigh neamhréireach ar bhonn ábhartha leis an gcuntas leithreasa nó le heolas a fuarthas le linn an iniúchta, nó más cosúil go bhfuil an ráiteas míshonraithe ar bhonn ábhartha ar shlí eile. Más ea, ar bhonn na hoibre a dhéantar, go dtagann sé ar an gconclúid go bhfuil míráiteas ábhartha ann, ceanglaítear air an fhíric sin a thuairisciú.

Ag tuairisciú faoi nithe eile

Pleanálann agus déanann an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste a iniúchadh ar bhealach lena gcuirtear san áireamh na breathnuithe speisialta a cheanglaítear ar chomhlachtaí Stáit maidir lena mbainistiú agus lena bhfeidhmiú. Tuairiscíonn sé má bhíonn nithe ábhartha ann a bhaineann leis an mbealach a rinneadh gnó poiblí.

Tuairiscíonn an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste trí eisceacht freisin más ea, ina thuairim,

- nach bhfuil an fhaisnéis agus na mínithe ar fad a theastaíonn don iniúchadh faighte aige, nó
- nár leor na taifid chuntasaíochta go mbeifí in ann an cuntas leithreasa a iniúchadh go réidh agus i gceart, nó
- nach dtagann an cuntas leithreasa leis na taifid chuntasaíochta.

Faoi Alt 3 (10) 3 d'Acht an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste (Leasú), 1993, bíonn dualgas breise ar an Ard-Reachtaire Cuntas agus Ciste tuarascáil a ullmhú, gach bliain, ar nithe a mheasann sé a bheith oiriúnach a thuairisciú agus a eascraíonn as a iniúchtaí ar na cuntais leithreasa.

Tá nithe áirithe a d'eascair as iniúchadh na gcuntas leithreasa i gcomhair 2020 leagtha amach i dtuarascáil ar leithligh dar teideal *Tuarascáil ar Chuntais na Seirbhísí Poiblí 2020*. I gcás go mbeidh nithe den sórt sin tar éis teacht chun cinn, tagróidh deimhnithe na tuairime faoi na cuntais leithreasa faoi seach don chaibidlí nó do na caibidlí ábhartha sa tuarascáil sin.